

УДК 821.162.1.09

Ростислав РАДИШЕВСЬКИЙ,
член-кореспондент НАНУ,
доктор філологічних наук, професор,
кафедра полоністики Інституту філології
Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

**ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНЬСЬКА ПРАВОБЕРЕЖНА ЛІТЕРАТУРА
В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВОЛОДИМИРА ЄРШОВА
(до 60-річного ювілею вченого)**

У статті висвітлено життєвий шлях, науковий доробок та методологічні основи досліджень вченого-полоніста, представника житомирської школи української полоністики, дослідника мемуаристики польсько-українського помезів'я доби романтизму професора Володимира Єршова.

Відомому українському вченому, філологу-полоністу, Лауреату Всеукраїнської Огієнківської премії в галузі науки, Відміннику освіти України, Почесному громадянину м. Коростишів, ім'я якого також занесено до «Книги Пошани міста Коростишева», Почесному краєзнавцю України, Заслуженому діячеві польської культури (Zasłużony dla kultury Polskiej), Почесному члену Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, кращому вченому ЖДУ ім. І. Франка 2010, 2011, 2012 та 2014 рр., нагородженому нагрудним знаком Житомирської міської ради «За заслуги» III ступеня – професору Володимирі Олеговичу Єршову – виповнилося 60-років!

Шлях житомирянина до польської філології був непростий і дещо суперечив традиційним законам «жанру» української полоністики. Родинне коріння великого єршовського роду відоме з кінця XVIII століття і поєднує в собі гілку курських православних священиків, ліфляндську (латиську) гілку Жигурів, представники якої здебільшого ставали військовими або вчителями, та українських каменотесів Головнів і Бур'янів. Серед відомих предків генологічного дерева – перекладач із французької петербуржець Гавриїл Петрович Єршов (1772 – 1839), гочевський (Обоянського повіту Курської губернії) протоієрей Тимофій Іванович Єршов (1864 – 1920)¹, який зазнав за свою непохитну віру жорстокої наруги від більшовиків і помер від тяжких побоїв; Анатолій Григорович Єршов (1897 – 1938) – відомий український історик, кандидат історичних наук, викладач Харківського науково-дослідного інституту історії української культури імені академіка Д. Багалія, незаконно репресований; Василь Тимофеевич Єршов (1903 – 1937), котрого тричі

¹ Руденко В. История Гочевского храма // Беловские зори. Газета Беловского района Курской области (Россия). – 2014. – 18 апреля. – № 32 (8716). – С. 2.

арештовували у 1934-му та двічі у 1937-му році, а під час останнього засідання трійки засудили до вищої міри покарання...; Серафим Капітонович Єршов (1907 – 1942) – технік-інтендант 2 рангу, який у боях під Вязьмою потрапив до полону, загинув у концентраційному таборі «Stalag IV В»; Олексій Михайлович Бур'ян (1811 – 1985) – студент історичного факультету, у 1934 р. незаконно репресований, Микола Іванович Жигур (1894 – 1919) – тенор опери С. І. Зіміна у Москві, підпоручик, якого пораненого по-звірячому вбили більшовики у сумнозвісній різанині в таганрозькому шпиталі; Анатолій Іванович Жигур (1892 – після 1960) – головний інженер-конструктор Чесько-моравського заводу «Прага», під час другої світової війни – скарбник празької підпільної антифашистської організації «Русское национальное и социальное движение», якого в 1945-му сталінський режим ув'язнив на десять років в Ухтижемлазі Комі АРСР. Майже в кожного третього представника чоловічої лінії єршовського роду новоявлена радянська імперія, що на крові мільйонів замішувала свої нові «цінності», у буремні 1920 – 1940-ві роки відібрала найцінніший божий дар – життя й на багато років затьмарила пам'ять про них.

Батько ювіляра Олег Іванович Єршов (1924 – 1991), підполковник, орденосець, учасник Великої Вітчизняної війни з 1942 р., брав участь у боях на Курській дузі, звільняв Київ та Житомирщину, Остріг та Шепетівку, Збараж та Тернопіль, був поранений під Золочевим. Після демобілізації – 1-й секретар Коростишівського райкому комсомолу, випускник Коростишівського педучилища ім. І. Франка, Львівського військово-політичного училища, Вищого військово-педагогічного інституту ім. М. І. Калініна в Ленінграді, де отримав рідкісну військову освіту – військовий педагог. Після виходу у відставку був головою комітету ветеранів Великої Вітчизняної війни Коростишівського району, головою комітету сприяння офіцерів запасу, неодноразово обирався депутатом Коростишівської міськради Житомирської області². Мати – Галина Степанівна – за освітою вчителька. Вона також закінчила Коростишівське педучилище, навчалася на фізико-математичному факультеті Житомирського педінституту ім. І. Франка, все життя присвятила вихованню дітей і збереженню родинного вогнища. Старший брат – Анатолій Олегович за різними статистичними дослідженнями входить до 1000 найкращих програмістів США.

Дружина – Людмила Михайлівна Єршова, доктор педагогічних наук, доцент Державного агроєкологічного університету (м. Житомир), дослідниця історії освіти в Україні. Старша донька Софія – лінгвіст та економіст, Анастасія здобула юридичну й філологічну освіту, молодший син Микола-Олег – програміст. У ювіляра є також маленька онука – Марія.

Майбутній дослідник народився 21 лютого 1956 року в містечку Еберсвальде в Німеччині, де служив батько, родина жила також у Бад-Фроенвальде й Бернау. У 1963 р. – 1972 рр. він навчався в латвійському Єкабпілсі (СШ № 4), а у 1973 р. закінчив Коростишівську середню школу № 2. Після строкової служби в армії Володимир Олегович назавжди пов'язав свою долю з материнською батьківщиною – Коростишевом Житомирської області. Ювіляр крізь усе життя проніс щире захоплення історією рідного краю. У юності він колекціонував поштові марки й досяг помітних для свого віку

² Костриця М. Ю. Володимир Олегович Єршов: учений, полоніст, краєзнавець // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 16. – 2007. – С. 123–153.

результатів³, потім зацікавився фалеристикою, пам'ятними медалями Житомирщини, першими номерами обласних газет. Сьогодні без перебільшення можна сказати, що колекція значків та медалей рідного краю В. О. Єршова не має аналогів⁴. Однак у родині завжди особливо шанувалася книга. Філологічна бібліотека ювіляра налічує понад десять тисяч книг, журналів та різних архівних матеріалів.

Навчання на російському відділенні філологічного факультету Житомирського педінституту (1976 – 1980) підсилило інтерес до історії рідного краю, Коростишева зокрема, де колись жив польський літератор Густав Олізар. Зацікавлення юнака палко підтримав завідувач кафедри російської літератури доцент Сергій Трифонович Радчук-Павленко (1920 – 1981), людина високого рівня духовності й культури, відомий на Житомирщині організатор освіти й науки⁵. Сергій Трифонович був тим, хто ввів Володимира Олеговича до святого храму академічної науки, передав сакральне відчуття слова, навчив поваги до наукової праці, розкрив зміст наукової етики, нарешті, благословив на непросту працю вченого-філолога.

Результатом чотирирічних студентських досліджень стала перемога наукової роботи студента В. О. Єршова про взаємовпливи літературної творчості О. С. Пушкіна та Г. Олізара, виконаної під керівництвом доцента С. Т. Радчука-Павленка, на Всеукраїнському республіканському конкурсі студентських наукових робіт Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти Української республіки (1981), у ті часи – єдиному республіканському конкурсі студентських наукових робіт. Потім була педагогічна робота у Коростишівській середній школі № 1, асистентська (1981) – у ЖДПУ ім. І. Франка, аспірантура у відділі теорії літератури Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, захист кандидатської дисертації з теорії літератури (1992) під керівництвом відомого вченого й талановитого педагога доктора філологічних наук Олени Василівни Шпильової⁶. Потім – повернення на рідну кафедру, де свого часу працював бомонд наукової думки – професори Л. М. Венгеров, Я. Ф. Рівкіс, П. К. Сербін, О. С. Чирков, В. Ф. Шинкарук, доценти Г. Ф. Бондаренко, Г. К. Кісельов, Л. П. Подлужна, С. Т. Радчук-Павленко, Г. І. Соболевська, а також С. І. Лосєв, З. М. Ржевська та багато інших. На цій кафедрі Володимир Олегович служив освіті старшим викладачем (1993), доцентом (1996) та проректором з соціально-економічної роботи (2003 – 2006)⁷.

³ Каталог Первой прибалтийской юношеской филателистической выставки. – Рига, 1971. – С. 12; Вторая Всесоюзная юношеская филателистическая выставка. Каталог. – Минск. 1972. – С. 29.

⁴ Г. Махорін. І. Саюк. Житомир. Сто підстав пишатися нашим містом / Художній альбом. – Житомир : ФОП О. О. Євенок, [2015]. – Л. 20, 22.

⁵ Єршов В. О. Сергій Трифонович Радчук-Павленко. Людина – легенда // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 8. – Житомир, 2002. – С. 113–126; Єршов В. О. Радчук-Павленко Сергій Трифонович // Відомі педагоги Житомирщини. – Житомир: Полісся, 2003. – С. 473–475.

⁶ Єршов В. О. Олена Василівна Шпильова // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 1. – Житомир, 1997. – С. 86–89.

⁷ Єршов Володимир Олегович, проректор з соціально-економічної роботи // Ювілейна книга Житомирському державному університету імені Івана Франка 85 років. Історичний нарис. – Житомир : Видавець М. Косенко, 2004. – С. 27–28; Єршов Володимир Олегович, випускник філологічного факультету, полоніст, дослідник вітчизняної правобережної польськомовної літератури // Житомирський державний університет імені Івана Франка. Ювілейне видання. – К. : Видавництво «Логос», 2009. – 200 с. – С. 143.

Проте любов до полоністики впевнено перемогла і в 2006 – 2009 рр. В. О. Єршов вступив до докторантури при кафедрі полоністики Інституту філології Київського національного університету ім. Т. Шевченка, де було підготовлено й у 2010 р. успішно захищено докторську дисертацію «Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму: еволюція, проблематика, поетика» (науковий консультант Р. П. Радишевський⁸, спец. 10.01.03 – література слов'янських народів).

Активною і плідною є також суспільно-наукова діяльність ювіляра. У 1997 р. В. О. Єршов разом із В. М. Мойсієнком заснували фахове видання «Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем» – перший науковий часопис Житомирського університету нового часу (!). Відтоді друком вийшло 27 чисел журналу⁹ До речі, термін Волинь-Житомирщина, запропонований житомирцям як неологізм, що спочатку «різав слух», сьогодні увійшов до активних пластів термінологічної системи ономастики. Його затребуваність була обумовлена тим, що Велика Волинь або, як ще говорять, історична Волинь у своєму поступі стала базовою частиною історії власне Волинської, Житомирської та Рівненської області, кожна з яких, маючи спільну історію, після 1920-х років розвивалась у відмінних умовах. Термін Волинь-Житомирщина передбачає паралельне функціонування топонімів Волинь-Рівненщина та власне Волинь-Лучанщина, що забезпечує частинам Великої Волині свій специфічний діахронічний поступ.

Сьогодні Володимир Олегович є також постійним членом ради наукової серії «Colloquia Orientalia Bialostocensia» Білостоцького університету (Польща) та «Бібліотека польської літератури» Інституту філології КНУ ім. Т. Шевченка та Інституту літератури Т. Г. Шевченка НАНУ (Київ); фахових наукових збірників «Київські полоністичні студії» КНУ ім. Т. Шевченка (Київ); «Українська полоністика» ЖДУ ім. І. Франка (Житомир); «Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи» Інституту Польщі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк); є головним редактором науково-публіцистичного журналу «Полілог» (Житомир); членом редакційної колегії «Реабілітовані історією» (Житомир) та наукового збірника «Житомирські філологічні студії» (Житомир); а також членом редколегії наукового збірника «Велика Волинь. Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині» Житомирського обласного товариства Національної спілки краєзнавців України (у поновленій серії випуски № 15 – 50), а в 1998 – 2000 рр. – був редактором відділу критики дуже популярного свого часу журналу «Авжеж!» (Житомир)¹⁰.

⁸ Єршов В, Ростислав Петрович Радишевський – літературознавчі перцепції на тлі ювілею // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 17. – Житомир, 2007. – С. 164 – 176; Єршов В, Ростислав Радишевський – видатний полоніст з Волині // Наукові засади збалансованого розвитку регіону. Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції (1 – 4 жовтня 2008 року), присвяченої 150-річчю від дня народження видатного природознавця України Павла Аполлоновича Тутковського. Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. – Вип. 40. – Житомир : В. Б. Котвицький, 2008. – С. 420–429; Єршов В, Ростиславу Петровичу Радишевському – АВЕ ! // Слов'янський світ. Збірник наукових праць. – К., 2008. – № 6. – С. 245–251.

⁹ Костиця М. Ю. Волинь-Житомирщина // Енциклопедія Сучасної України. – Т. 5. – К., 2006. – С. 75–76; Білобровець В. В. Десять років служіння Батьківщині: «Волинь-Житомирщина» // Бердичівська земля у плині часу. – Вип. 37: у 2 т. – Т. 2. – Житомир : М. Косенко, 2007. – С. 171–177; Білобровець В. «Волинь-Житомирщина»: імена, тематика, рубрики. До 10-річного ювілею // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 17. – 2007. – С. 5–11.

¹⁰ Єршов В. О. «Авжеж!» // Енциклопедія сучасної України. – Т. 1: А. – К., 2001. – С. 62.

Крім цього професор В. О. Єршов протягом трьох каденцій є членом Спеціалізованої вченої ради Д. 26.001.39 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.03 «Література слов'янських народів» при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, активним членом Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині (1990), *Swiatowej rady badań nad Polonią* (2007), *Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza* (2014), членом правління *Żytomierskiego Obwodowego Związku Polaków na Ukrainie* (2008) та Житомирського обласного відділення Національної спілки краєзнавців України (2010). У 1995 – 1998 рр. він був віце-президентом¹¹, у 2007 – 2011 рр. – вченим секретарем Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині.

У період з 1993 по 2015 рр. разом із колегами з інших кафедр Інституту філології та журналістики, наукових осередків міста та області – професор В. О. Єршов був одним із організаторів більше п'ятнадцяти міжнародних, всеукраїнських та республіканських наукових конференцій, є одним із ініціаторів встановлення пам'ятника Г. Олізару в рідному Коростишеві (скульптор заслужений художник України В. Рожик), святкування 500-річчя першої писемної згадки Коростишева (1999), відкриття Центру полоністики ЖДУ ім. І. Франка (2004). У 2012-му Володимира Олеговича було обрано завідувачем кафедри теорії та історії світової літератури. Ось далеко не повний перелік наукової та суспільної діяльності житомирянина¹².

Володимир Олегович вихований на традиціях житомирської школи української полоністики, серед знакових прізвищ якої назвемо імена М. Корчинського, В. Гнатюка, Бориса Тена, Л. Венгерова, С. Радчука-Павленка, Я. Рівкіса. Житомирське гроно вчених-регіоналістів (вживаю регіональне виокремлення з великою повагою до малої батьківщини кожного науковця, зачарованого своїм краєм) – сьогодні велика, потужна й впливова верства загальноукраїнського наукового поступу, що об'єднала численні групи істориків, мистецтвознавців, педагогів, філологів. До філологічного тандему Володимира Єршова та Віктора Мойсієнка долучилося нове коло молодих і талановитих науковців, які, за висловом Володимира Олеговича, становлять майбутнє нової кафедри європейського типу. Вікторія Білявська, Олеся Бондарчук, Юліана Кацемба, Ольга Коржовська, Анастасія Церковна – вільно володіють іноземними мовами, мають тісні особисті контакти з університетами інших країн, беруть активну безпосередню участь у численних міжнародних наукових заходах, вирізняються міцною системою загальнолюдських і національних цінностей, репрезентуючи образ інтелігентного, толерантного, патріотичного громадянина та об'єктивного й відповідального вченого. У своїх дослідженнях вони висвітлюють практично всі наукові напрямки не тільки волинсько-житомирського регіону та Правобережжя, але й ґрунтовно

¹¹ Костиця М. Ю. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті. – Житомир: МАК, 2001. – С. 170-173, 283-289.

¹² Мойсієнко В. М. Єршов Володимир Олегович // Відомі педагоги Житомирщини. Нариси про знаних діячів освітньої ниви. – Житомир : Полісся, 2003. – С. 175–176. Костиця М. Ю. Володимир Олегович Єршов: учений, полоніст, краєзнавець // Волинь-Житомирщина. – № 16. – 2007. – С. 123–153. Павловський А. А., Павловський В. А. Пам'ять жива. – К.: Логос, 2005. – С. 75–77, 98, 118. Савчук І. Времена и люди. – Житомир: ПП Пасічник, 2007. – С. 236–238. Радишевський Р. Володимир Єршов про українсько-польську мемуаристику романтизму // Радишевський Р. Українська полоністика: проблеми, школи, силуетки. Київські полоністичні студії. – Т. XVII. – К., 2010. – С. 535–539. Лутай М. В. Гордість Житомирського державного університету імені Івана Франка – його випускники. – Житомир : Рута, 2011. – С. 82–83.

відображають проблеми історії польськомовної літератури України в цілому. Стало вже стійкою традицією підрозділу, коли майже всі члени кафедри, об'єднані ідеями єршовської школи «Універсум волинського тексту», колективно виїжджають на міжнародні наукові конференції. Так, науковці кафедри теорії та історії світової літератури брали колективну участь у конференціях у Москві, Бялостоці, Варшаві, Любліні та Мінську, а також Києві, Кременці та Луцьку.

Майже сорок років на ниві полоністичних студій зробили ім'я професора В. О. Єршова добре відомим не лише в Україні, але й у Польщі, Білорусі та Росії. Володимир Олегович переконаний регіоналіст, якщо можна залучити такий вираз до царини історії української багатонаціональної літератури. Вчений наполегливо обстоює винятковість та елітарність регіональних студій, які вимагають від дослідника, крім знання власне історії літературного процесу, енциклопедичних та комплексних універсальних знань з історії регіону, у тому числі з історії освіти, етнографії, демографії, економіки, юриспруденції, клерикального та адміністративного устрою, життя національних меншин, їх культур і літератур etc, etc, etc. Правобережжя у цьому випадку є унікальним та яскравим прикладом органічного багатовікового співіснування у культурному просторі, крім власне автохтонної української літератури, польсько-, російсько-, єврейсько-, чесько-, німецькомовних літератур. Однак у вітчизняному науковому просторі вже скоро може виникнути проблема занесення до «червоної книги» історії літератури кілька напрямів регіонального літературознавства, серед яких вітчизняних медієвістів-латиністів, текстологів-медієвістів, а також гебраїстів-юдаїстів, регіоналістів богемістів, германістів, білорусистів та деяких інших. При цьому, серед подібних лакун, як це було недавно, вже ніколи не буде правобережної полоністики. Завдяки чималому науковому доробку соленізанта, а також низки праць молодих представників школи полоністики Володимира Олеговича імена житомирських дослідників сьогодні добре відомі у Варшаві та Білостоці, Любліні та Жешуві, Вільнюсі, Мінську та Москві, а також багатьох великих та малих містах і містечках України, в яких затребувані ґрунтовні знання, професійна компетентність та глибокий аналіз літературних явищ і процесів.

Володимир Олегович належить до того сьогодні вже, на жаль, дуже раритетного прошарку науковців, які по крихтам доповнюють і уточнюють літературний процес глибокими архівними розшуками й дослідженнями, а також аналізом першодруків та рефлексій сучасників, іншими словами – літературного контексту епохи. Всі його розвідки базуються на вивірених документальних фактах, здобутих у бібліотеках та архівах Житомира, Києва, Москви, Варшави, Жешува чи Кракова. З притаманним Ученому шанобливим ставленням до «Його Величності Факту» він жартує, що сумарно провів у царинах «шкіряних палітурок» безперервно десь років зо три, а в лабіринтах «архівного пороху» – мабуть років зо два свого життя; плюс наукові стажування у Дніпропетровську, Жешуві та Варшаві – ще місяців з двадцять; участь у вісімдесяти наукових конференціях різних статусів – ще півроку інтенсивного мозкового штурму; додамо також – керівництво протягом тринадцяти сезонів польовою фольклорною практикою у рідному Коростишівському районі – сумарно півроку, через яку пройшли майже півтисячі студентів...

Методологічною основою наукових досліджень В. О. Єршова є бачення поступу літературного процесу в Україні у нерозривній єдності української літератури та літератур національних меншин. Егалітарність безперечно

української природи вченого відбилася й на його ставленні до наукового пошуку. Він наполегливо обстоює думку про рівноправне існування й функціонування польськомовної української літератури, російськомовної української літератури, білоруськомовної української літератури, єврейськомовної (на мовах ідиш та іврит) української літератури, відповідно німецькомовної, чеськомовної, болгарськомовної, грецькомовної та інших у мультикультурному просторі української держави. Думка важлива й актуальна, хоч і потребує окремих уточнень, поглиблення й розширення методологічних критеріїв, принципів формування канонів авторів і текстів відповідних літератур, виокремлення парадигми взаємовпливів, нарешті, обґрунтування принципів відбору та систематизації. Сьогодні таке бачення не викликає супротиву у сприйнятті узагальненої концепції, однак знаходить певну «стриманість» деяких учених при аналізі творчості конкретного митця чи явища¹³, де головна проблема дискурсу виникає при аналізі векторів наративного напрямку художнього тексту неукраїнськомовного письменника. Однак, безперечно, що в активний час формування українців як політичної нації, де не кров, а цінності стають головним національним ідентифікатором, такий підхід до наукового дискурсу є водночас і науково об'єктивним і патріотично виваженим. Цей науковий підхід дозволяє зберегти «своє», не посягаючи на «сусідське», вчить людство поважати й цінувати «спільне».

З точки зору Володимира Олеговича, поряд зі стрижневим критерієм – «мова», наголосимо – українська мова, що визначає класичний канон художньої літератури держави, паралельно у всі часи функціонував також критерій «національна ідея», яка набула розголосу і стала вербалізуватися лише в кінці XIX ст., але в інших вимірах, у інших формах виявлення існувала від «Слова о полку Ігоревім» до Валерія Шевчука. Не завжди провідником цієї ідеї виступала власне українська мова, прикладом чого є російськомовні тексти І. Котляревського чи Т. Шевченка. З іншого боку, на периферії канону української літератури сьогодні залишається творчість не українськомовних М. Гоголя та Ю. І. Крашевського, Менделе Мойхер-Сфорима та багатьох інших рівноправних учасників літературного процесу певної культурно-стильової епохи, яскравих представників національних еліт, твори яких сьогодні служать або мають обов'язково служити українській спільноті. Розглядаючи саме національну ідею як стрижневий концепт літературного канону української літератури, В. О. Єршов наполягає на її консолідуючій та об'єднуючій субстанціональній домінанті поліетнічної мультикультурної епохи, яку В. О. Єршов бачить як стратегію, що покликана забезпечити як збереження, так і розвиток вітчизняної багатонаціональної літератури. Такий науковий підхід забезпечив методологічну мотивацію викладення матеріалу у монографіях ювіляра про мемуаристичну літературу українсько-польського пограниччя доби романтизму, які можна і треба розглядати як одну розширену роботу у декількох частинах.

У монографії «Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності», яка здобула схвальні відгуки критиків¹⁴, Володимир

¹³ Ромашенко Л. Ювілей київської полоністики // Слово і час. – 2011. – № 1. – С. 122 – 125.

¹⁴ Білоус П. Польськомовна мемуаристика Волині у дослідженнях Володимира Єршова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 45. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 231–233; Даниленко В. Польська література Волині в епоху романтизму // Слово і час. – 2009. – № 7 (583). – С. 99–103; Лісовський А. М. Енциклопедія духовної історії Волині // Волинь-Житомирщина. – № 18. – Житомир, 2009. – С. 209–212; Ławski J. Marek Kwapiszewski. Późny romantyzm

Олегович вибудував логічну й обґрунтовану таксономію польськомовної літератури Правобережжя, де мемуаристичну літературу українсько-польського пограниччя систематизував та узагальнив крізь призму риторики та комунікативної поетики як самодостатню художню підсистему в макросистемах польської й української літератур. Автор розглядає мемуаристику як цивілізаційно, культурно та історично змінну структуру, що дало можливість окреслити межі, частини й центри літературного процесу, визначити вектори поступу, поєднати епізоди літературно-історичного процесу з тенденціями створення мемуаристичних текстів, виокремити або вплести текстуальні та онтологічні рецепції у його полотно, прочитати та прокоментувати алюзії та інтердисциплінарний підтекст¹⁵.

Складність роботи на першому етапі дослідження була зумовлена невизначеним становищем польськомовної мемуаристики українсько-польського пограниччя в українській таксономії. Річ у тім, що література народу, який принаймні три століття проживав на теренах Правобережжя, рефлексувала протести проти імперської політики, що стало непереборною перешкодою для об'єктивного наукового дискурсу у імперсько-радянську добу, залишилась упереджено «непоміченою» у слов'янознавстві авторитарних режимів XIX та XX століть. Парадоксальність ситуації була спровокована тим, що Санкт-Петербург відмовляв у її існуванні в контексті культури Російської імперії, а Варшава, в свою чергу, мусила «віддати її на відкуп» російсько-радянській славистиці. Як результат, література польськомовного українського народу потрапила в лімінальний простір, де виявилася невизначеність статусу її існування, позбавлена права на культурну ідентичність. Дія негласної заборони дослідження літератури українсько-польського пограниччя, яке розглядалось не інакше, як спроба провокування національних конфліктів, сепаратизму або епатування націоналістичної ідеології, обмежила проблематику студій української регіональної полоністики, у тому числі волинської, що в підсумку призвело до того, що так і не була сформована українська полоністика певних літературних регіонів. Навіть наявні не надто чисельні здобутки українських полоністів минулого були вилучені з наукового обігу й повернулися до свого народу лише із здобуттям Україною незалежності, як це було, наприклад, із науковою спадщиною репресованого житомирця Володимира Гнатюка¹⁶. Відтак, професор В. О. Єршов, по суті, став відкривачем, як сам жартує, славної але, на жаль, забутої польськомовної волиністики, де що не прізвище – то видатне ім'я на скрижалях вітчизняної літератури.

Висвітлення генезису мемуаристики польськомовної літератури Правобережжя спонукало, перш за все, до виокремлення періодів поступу як у діахронії – польськомовна мемуаристика війни 1812 р., декабристського руху, діяльність Товариства польського народу, повстання 1831 та 1863 рр., так і в синхронії серед літературних вогнищ, осередків, напрямків та груп

i Ukraina. Z dziejów motywu i życia literackiego. – Warszawa : Wydawnictwo IBL PAN, 2006. – 190 s. // *Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza. Rok II (XLIV)*. – Warszawa, 2009. – S. 263–269. – S. 264–265.

¹⁵ Копоть І. Є. Правобережжя у просторі і часі: Єршов В. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму // *Краєзнавство та музейна справа в Україні. Наук. зб. «Велика Волинь». Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині*. – Вип. 44. / Гол. ред. М. Ю. Костиця. – Житомир : М. Косенко, 2010. – С. 515–518. – С. 516.

¹⁶ Володимир Гнатюк. Українсько-польська правобережна романтична література. Вибрані праці / Головн. ред., упорядн. Р. Радишевський; упорядн. дисертації В. Єршов. – К., 2008. – 633 с.

учасників літературного процесу – кременецьке коло, Волинсько-литовська котерія, коло Ю. І. Крашевського, Товариство з видання польських книг за зниженими цінами, література правобережних резиденцій тощо. Логічна й науково обґрунтована періодизація за класичними принципами культурно-історичного методу забезпечила об'єктивність наукового дослідження, де були висвітлені та враховані не лише біографічні факти з творчості мемуариста, але й особливості його етнічної приналежності, своєрідності культурного оточення, громадського світобачення, ідеологічних переконань, нарешті, клімату (у романтичному потрактуванні цього терміну), часопростору та історичних обставин. З іншого боку, такий підхід спонукав до інтерпретації міфу польськомовного Правобережжя, що створило наукове підґрунтя для логічного пояснення формування відомих у правобережній мемуаристиці міфологем, як символів «української школи» в польській літературі, конкретно чуттєвої дійсності, структурованої світоуявленням правобережців і визнаної ними як справжньої, не фіктивної.

Аналіз польськомовної літератури доби був проведений на монографічному висвітленні канону мемуаристичних текстів майже п'ятдесяти волинських літераторів, серед яких імена А. Анджейовського, Ш. Аскеназі, Г. Блендовської з Дзялинських, Т. Бобровського, В. Борейка, С. Букара, Ф. Вротновського, Е. М. Галлі, К. Гейнча, М. Грабовського, А. Грози, Т. Добшевича, Т. Т. Єжа, А. Єловіцького, Г. Жевуського, Є. Івановського, Ф. Карпінського, К. Качковського, А. Н. Коженювського, Ю. Коженювського, К. Козьяна, Ш. Конопацького, Ю. І. Крашевського, Вл. Міцкевича, К. Міцовського, Ю. У. Немцевича, Ф. Новіцького, Г. Олізара, Л. Олізара, Н. Олізара, Т. Олізаровського, С. Осташевського, Я. Д. Охоцького, Ю. Охоцького, А. Павши, Т. Падалиці, А. Пжездецького, Р. Піотровського, Г. Пузиніної, К. Ружицького, К. Сенкевича, Є. Фелінської, З. Щ. Фелінського, А. Хжонщевського, М. Чайковського, А. Є. Чарториського та багатьох інших. Безперечно, такий мегатекст не існував ізольовано й перебував у діалогічних стосунках із мемуаристикою французів О. де Бальзака та Д. де ла Фліза, німців В. Куна та К. Д. фон Роммеля, росіян А. Д. Блудової, А. Глаголева, «І-това», Є. Комаровського, М. Мамаєва, С. Русова, М. Сінельнікова та А. Солтановського, російськомовних українців Б. Галушка, Г. Осовського, А. Рафальського, що репрезентує периферію канону, та, в свою чергу, спирався на здобутки параканону – історичних, етнографічних, статистичних, політичних текстів Л. Голенбіовського, З. Доленги-Ходаковського, А. Яблоновського, А. Пжездецького, етс. А взагалі у просторі наукової уваги полоніста перебуває до двох сотень літераторів українсько-польського пограниччя лише доби романтизму, що зрештою забезпечує переконливість та достовірність отриманих Володимиром Олеговичем результатів. Такий методологічний підхід виявив чітку структурованість волинського мегатексту, вектори наративного дискурсу, самодостатність та оригінальність такого літературного явища, як волинський польськомовний мемуаристичний текст.

Наступна монографія В. О. Єршова «Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму»¹⁷ узагальнила генезис

¹⁷ Поплавська Н. Польська мемуаристика Правобережжя доби романтизму. Новий ракурс бачення: В. Єршов. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 51. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 232–233; Копоть І. Є. Правобережжя у просторі і часі: Єршов В. Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму // Краєзнавство та музейна справа в Україні. Наук. зб. «Велика Волинь». Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства

мемуаристично-щоденникових жанрів у правобережному просторі. Праця присвячена висвітленню його генологічної змістовності та концептуалізації, аналізу поетики та проблематики. Вільне володіння герменевтичним, формальним, нарративним методами дозволило вченому залучити широке коло історико-культурних і літературних прикладів, довести поліфонічність, альтернативність та варіативність досліджуваного феномену, забезпечити виважену інтерпретацію мемуаристичних текстів, закріплюючи за ними «право» залишатися до кінця не осягнутими. У підсумку це зумовило ґрунтовний і всебічний інтертекстуальний, риторичний та структурно-семантичний дискурс мемуаристики Правобережжя і сприяло системному осмисленню еволюції мемуаристичної літератури, її проблемних, поетичних та жанрово-стилістичних особливостей¹⁸.

Увага дослідника зосереджена на аналізі правобережного часопростору як лімінального літературного, історичного й духовного, що формувало стан самосвідомості й опосередковано впливало на формування аксіологічних доміант мемуаристичного тексту. Дослідник ґрунтовно виписує динаміку жанрової парадигми правобережної мемуаристики, еволюцію типологічних характеристик мемуаристичного стилю й концепти проблематики мемуаристики українсько-польського пограниччя. Відображення національної самосвідомості і, разом із тим, проблематики часу Володимир Олегович відтворює за допомогою аналізу рустикального ландшафту та урбаністичного часопростору. Оригінальне комплексне потрактування просторових центрів типу «дім», «масток», «резиденція» з мегапросторовими центрами того часу – Київ, Житомир чи Бердичів і Овруч, дало можливість визначити комунікативні диспозиції типу «свій – чужий», «свій – інший свій», «поляк – росіянин» та ін., що, у свою чергу, дозволило по-новому прочитати й осмислити нарративну спрямованість мемуаристики. Ця мета підкріплена детальним аналізом системних кореляцій документального факту та естетичної категорії правдоподібності, як поетичної атрибуції мемуаристичного тексту. Сумарно такий підхід дослідника забезпечив ґрунтовний аналіз правобережної польськомовної мемуаристики, її еволюції, генезису, поетики та проблематики.

У 2014 році в житомирському видавництві «Полісся» вийшов збірник наукових праць професора В. О. Єршова «Волинські полоністичні студії»¹⁹, який був відзначений переможцем у номінації «Мій край» щорічного обласного конкурсу «Краща книга року» Житомирської області та отримав Диплом Житомирської обласної державної адміністрації. Наукова візія вітчизняної

дослідників Волині. – Вип. 44. / Гол. ред. М. Ю. Костиця. – Житомир : М. Косенко, 2010. – С. 515–518. Фабіановський А. Феномен мемуаристики кресів у дослідженні Володимира Єршова / Переклад з польськ. М. Брацька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Вип. 54. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 235–236; Булаховська Ю. Л. Польсько-українське пограниччя літератури Правобережної України доби романтизму // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – № 23. – Житомир, 2012. – С. 206–209; Коржовська О. В. Літературний погляд у минуле: В. О. Єршова «Польська мемуаристична література Правобережної України доби романтизму» // Постаті землі Житомирської. Наук. зб. «Велика Волинь. Праці Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. – Вип. 51. – Бердичів : ФОП Мельник М. В., 2015. – С. 383–384.

¹⁸ Józef Bachórz (Uniwersytet Gdański) // LiteRacje (Warszawa: Stowarzyszenie LiteRacje im. Tadeusza Boya-Zeleńskiego). – 2012. – № 3 (26). – 142 s. – S. 70–77. – S. 75.

¹⁹ Кацемба Ю. Л. 256 сторінок волинського часопростору. Рецензія на книгу В. О. Єршова «Волинські полоністичні студії» // Полілог. – № 3. – Житомир, 2015. – 156 с. – С. 142.

польськомовної культури та літератури була відтворена автором у трьох розділах збірника. У першому – «Поетика звуку, кольору та слова Правобережжя» – висвітлені сегменти правобережного, волинського, київського та житомирського хронотопу в сонмищі антиномічної синхронічної та діахронічної проблематики польсько-українського помежів'я. Фрідріхшлегелівська метафора про звук, колір та слово епохи²⁰, з точки зору автора збірника, має дати об'ємне уявлення про буття XIX століття, особливості аксіології та художньо-ментального сприйняття світу та його рефлексії. Наступний розділ – «Простір, час, епоха: портрети та силуетки» – присвячений аналізу художнього збагачення культури польсько-українського пограниччя першої половини XIX століття, проблемі перелому культурних епох не тільки на рівні конкретно історично-культурних напрямів у мистецтві романтизму, реалізму чи позитивізму, але й соціально-історичному (владному: польська поліфонія та російська одновекторність), пошуку ментальної ідентичності культури лімінального Правобережжя (А. Фелінський, Ю. І. Крашевський, Ф. Добшевич, М. Чайковський та ін.). Оригінальними є наукові пошуки автора, що увійшли до розділу «Олізарознавство», присвяченому висвітленню художнього доробку одного з найбільш яскравих представників польськомовної літератури краю – Густаву Олізару, з наукового вивчення художнього надбання якого майже сорок літ тому й почалися зацікавлення дослідника полоністикою.

Сьогодні наукові праці професора В. О. Єршова значно поглиблюють та доповнюють уявлення про польськомовну українську літературу як самодостатнє літературне явище, розширюють репертуар мемуаристичної таксономії, наукове бачення документального факту, аксіологію правдоподібності, а найголовніше – уявлення про епоху, культуру й літературу нашої Батьківщини.

Наукова творчість Володимира Олеговича – явище неординарне й високо наукове. По суті професор відкрив, висвітлив та узагальнив цілий пласт української польськомовної літератури, сформував наукову традицію дослідження, обґрунтував системні взаємовпливи, дії та інтенції, а головне – продовжує виховувати високі вимоги до діяльності наукової школи дослідників польської літератури пограниччя.

Rostysław Radyszewski. Polska literatura prawobrzeżna w badaniach Wołodymyra Jerszowa (do 60-rocznego jubileuszu uczonego). *W artykule wyświetlono drogę życiową, dorobek naukowy i podstawy metodologiczne badań uczonego-polonisty, przedstawiciela żytomierskiej szkoły ukraińskiej polonistyki, badacza pamiętnikarstwa pogranicza ukraińsko-polskiego doby romantyzmu profesora Wołodymyra Jerszowa.*

Rostyslav Radyshevskiy. Polish Right-Bank Literature in Volodymyr Yershov's Researches (To 60-year anniversary of scientist). *The article describes the life part, scientific works and methodological basis of the researches of a scientist in Polish studies, a representative of Zhytomyr School of Polish studies. A researcher of memoirs of Polish-Ukrainian boundaries of Romanticizm professor Volodymyr Yershov.*

²⁰ Шлегель Ф. Эстетика, философия, критика. В 2 т.: Т. 1. – М. : Искусство, 1983. – С. 435.